

RELACIJE IZMEĐU KOMUNIKACIJSKIH SPOSOBNOSTI DJECE S TEŽOM MENTALNOM RETARDACIJOM I NEPOŽELJNIH OBLIKA PONAŠANJA*

BORKA TEODOROVIĆ

Originalni znanstveni članak

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 376.4

S a ž e t a k

Na uzorku od 32 djece s težom mentalnom retardacijom koja ispoljavaju nepoželjne oblike ponašanja provedeno je ispitivanje o povezanosti tih ponašanja i komunikacijskih sposobnosti djece.

Primjenjena je Lista za procjenu ponašanja - komunikacija i Upitnik o nepoželjnim ponašanjima. Kvazikanoničkom korelacijskom analizom izdvojena su tri značajna faktora. Utvrđeno je da postoji povezanost različitih razina komunikacijskih sposobnosti i određenih oblika nepoželjnih ponašanja. Tako je na razini jednostavne motoričke imitacije u komunikaciji uočena povezanost s agresivnošću -destruktivnošću, masturbacijom i vrištanjem. Verbalna komunikacija u relaciji je sa stereotipijama i agresivnošću - destruktivnošću, a konačno ponašanje u socijalnoj interakciji kao oblik komunikacije povezano je s vrištanjem, agresivnošću, svlačenjem i obalačenjem drugih i odbijanjem suradnje. Ove spoznaje trebale bi utjecati na strukturiranje individualiziranih programa za razvoj komunikacijskih sposobnosti djece na stupnju teške, teže i umjerene mentalne retardacije.

1. UVOD

Komunikacija je interakcija među ljudima kojom u socijalnom procesu doživljaji, predodžbe ili htijenja postaju djelomično zajedničkim (Rainer, 1985). Izražavanje vlastitih potreba, osjećaja i stavova, razumijevanje tuđih, odvija se putem govora, pokreta, znakova - ponašanja, pa se tako svako vidljivo ponašanje može smatrati potencijalno komunikativnim. Speck (1990) navodi istraživanje Mehrebian kojim se

utvrđuje da se unutar jedne komunikacijske sekvence 7% informacija prenosi verbalno, 38% glasovno i 55% mimikom. U međuljudskoj komunikaciji, govoru, kojim se omogućuje pridavanje simboličkog značenja podražajima, pripada posebno mjesto. Sposobnost govora ovisi o formiranju anatomskih i fizioloških pretpostavki govora i slušanja, dijelom o općim intelektualnim sposobnostima te o uvjetima učenja npr. o vrsti i opsegu kontakta s odraslima.

* Ovaj rad je dio projektnog zadatka "Selektivni programi u funkciji transformacije nepoželjnih oblika ponašanja djece s umjerenom, težom i teškom mentalnom retardacijom" koji se ostvaruju u Zavodu za defektologiju Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, financiran od SIZ-a za znanost SRH. Voditelj: Prof. dr Borka Teodorović.

Poznato je da djeca s umjerenom i težom mentalnom retardacijom imaju izrazitih teškoća u razvoju govora, koji je uglavnom u skladu s općim psihofizičkim razvojem, znatno usporen. Izrazito velik broj govornih poremećaja posljedica su pored infantilnih karakteristika govora, organskih poremećaja govornog aparata i emocionalnih problema (npr. stres u obitelji, rana hospitalizacija i institucionalizacija). Zaostajanje u razvoju govora počinje sa zakašnjelom pojavom ili izostankom slogovnog brbljanja i kasnim javljanjem govora, u prosjeku između četvrte i pete godine života, te nepravilnim razvojem gramatičko- sintaktičkih modela (Atzberger, 1978). Razvoj govora se ne mora odvijati u skladu s razvojnim stupnjem ostalih područja, nerijetko je retardacija na govornom području jače izražena nego na ostalim područjima.

U tom kontekstu Bach (1979) navodi ispitivanje provedeno na uzorku od 21 djeteta s umjerenom i težom mentalnom retardacijom u kojem je utvrđena prosječna dob javljanja samostalnog hodanja s 3 godine, a govora s 4;6 godina. U drugom istraživanju istog autora utvrđena je prosječna dob ekspresivnog govora od 2 godine, a mentalna dob od 3;6 godina (N=15).

Navedeni problemi na području razvoja govora i općenito ograničena sposobnost komunikacije u djece s umjerenom i težom mentalnom retardacijom vjerojatno uzrokuju ili barem pogoduju pojavi nepoželjnih oblika ponašanja. Definiranje nepoželjnih oblika ponašanja predstavlja ozbiljan

teoretski i praktičan problem. Odstupanja u području učestalosti, trajanja, topografije i jačine određenih oblika ponašanja koji se javljaju u djece s težom mentalnom retardacijom u usporedbi s ponašanjem djece bez teškoća u razvoju uočljivi su i objektivno mjerljivi kriteriji utvrđivanja nepoželjnog ponašanja (Heward i Orlanskiy, 1984). Tako su i u ovom istraživanju nepoželjne oblike ponašanja činila ona ponašanja koja su defektolozi identificirali kao ponašanja koja ometaju rad u grupi, odnosno usporavaju ili onemogućavaju usvajanje novih oblika ponašanja djeci koja ih manifestiraju.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja bio je da se utvrde relacije između komunikacijskih sposobnosti i nepoželjnih oblika ponašanja djece s težom mentalnom retardacijom.²

Pretpostavljalo se da će teškoće koje ova djeca imaju u uspostavljanju komunikacije sa svojom okolinom zbog neprisutnosti govora, njegovog kasnog javljanja i njegove česte nerazumljivosti za širu okolinu, pridonijeti socijalnoj izolaciji djece i promjenama u njihovom ponašanju.

3. METODE RADA

3.1. Uzorak ispitanika

U uzorak ispitanika uključeno je 32 djece oba spola (7 ženskog i 25 muškog) u dobi od 5 do 10 godina (XA=8g) na stupnju teže mentalne retardacije smještenih u centrima za rehabilitaciju u Zagrebu i Splitu. 24 djece

² "Teža mentalna retardacija" upotrebljava se kao sinonim za umjerenu, težu i tešku mentalnu retardaciju

trajno je smješteno u instituciji, a 8 djece uključeno je u dnevni tretman.

Uzorak su sačinjavala samo ona djeca kod koje je u odgojno- obrazovnom radu primjećeno izražavanje bilo kojeg oblika nepoželjnog ponašanja.

3.2. Uzorci varijabali

Prvu skupinu varijabli čine varijable ponašanja, to su nepoželjna ponašanja koja su studenti opservirali na osnovi izjava defektologa o njihovoj prisutnosti kod djece koja su ušla u uzorak.

Tablica 1.

	f	%
P-01 agresivnost i destruktivnost	11	34
P-02 autoagresivnost	7	22
P-03 odbijanje suradnje	5	16
P-04 pljuvanje	1	3
P-05 vrištanje	4	12
P-06 masturbacija	1	3
P-08 stereotipije	14	44
P-15 držanje i sakupljanje predmeta	1	3
P-16 psovanje	1	3
P-23 svlačenje i oblačenje drugih	1	3

Drugu skupinu varijabli čine varijable komunikacije odabrane iz Liste za procjenu ponašanja djece s teškoćama u razvoju predškolske dobi (Levandovski, Teodorović, Paver, 1990).

Tablica 2.

Prikaz rezultata Liste za procjenu ponašanja - područje komunikacije -

Varijable	f	%
CL-420 baca predmete	30	94
CL-421 prekida aktivnost na "ne"	29	91

Varijable	f	%
CL-422 odgovara na gestu gestom	22	69
CL-423 razumije i izvršava tri verbalna naloga	21	66
CL-424 pokazuje dijelove tijela (3) na sebi	22	69
CL-425 na pitanje "Gdje je.." pokazuje na sebe	18	56
CL-426 izgovara svoje ime	11	35
CL-427 pokazuje sliku predmeta	13	41
CL-428 donosi predmet/knjigu	18	56
CL-429 upotrebljava hvala i sl. na zahtjev	15	47
CL-430 kaže "ne"	14	44
CL-431 prepoznaje zvuk	20	63
CL-432 odgovara na pitanje "što radiš"	14	44
CL-433 razlikuje veliko i malo (ekstremi)	4	13
CL-434 ima pojam jednakosti	3	9
CL-435 postavlja pitanja	3	9
CL-436 razlikuje 1,2 i mnogo	1	3
CL-437 opisuje namjenu predmeta	0	0
CL-438 orijentira se u ustanovi	16	50
CL-439 imenuje tri boje	1	13
CL-440 razvrstava u kategorije i imenuje ih (predmete)	2	6
CL-441 crta i imenuje gomet. likove	0	0
CL-442 prati čitanje/pričanje priče 5 minuta	8	25
CL-443 upotrebljava "Da li?" "Je li?"	1	3
CL-444 uzima i donosi 3 predmeta	8	25
CL-445 verbalno izvještava o neposrednom iskustvu	6	19
CL-446 kaže što nedostaje iz grupe od 3 predmeta	4	13
CL-447 kod odgovora ima pravilnu strukturu rečenice	1	3
CL-448 povremeno koristi složenu rečenicu	2	6
CL-449 izvršava u slijedu 3 jednostavna naloga	2	6
CL-450 pokazuje vrh i dno predmeta	1	3
CL-451 prepričava priču po slikama	0	0
CL-452 odgovara na pitanje "Od čega je što?"	0	0
CL-453 dopunjava rečenice riječima suprotnog značenja	0	0

Varijable	f	%	Varijable	f	%
CL-454 zna zanimanja ljudi zvanja iz svoje bliže okoline	1	3	CL-485 odaziva se pogledom na svoje ime i očekuje da bude podignuto	31	97
CL-455 razumije i koristi 5 riječi kojima se označavaju rodbinski odnosi	3	9	CL-486 reagira na povik ili odobravanje	29	91
CL-456 imenuje 8 boja	0	0	CL-487 pokretom/glasanjem traži pomoć odraslih	26	81
CL-457 poznaje i verbalno obrazlaže osnovne opasnosti (vatra, struja)	0	0	CL-488 oponaša pokrete drugih	23	72
CL-458 razlikuje osnovna prijevozna sredstva	6	19	CL-489 oponaša jednostavne radnje	24	75
CL-459 zna adresu kuće i ustanove	0	0	CL-490 igra se u blizini druge djece	23	72
CL-460 pita objašnjenje nepoznatih riječi	0	0	CL-491 na odlasku pozdravlja gestom	22	69
CL-461 zna god. doba i značajke	0	0	CL-492 u igri kratko surađuje s drugom djecom	19	59
CL-462 imenuje dane u tjednu	0	0	CL-493 nastavlja se igrati u odsustvu roditelja /negoduje	23	72
CL-463 promatra kretanje osobe u vidnom polju	32	100	CL-494 imitira drugu djecu u igri	20	63
CL-464 pokazuje želju za tjelesnim dodirrom	32	100	CL-495 vuče za rukav osobu kojoj nešto želi pokazati	22	69
CL-465 osmjehuje se na pažnju odraslih	31	97	CL-496 sudjeluje u manipulativnim aktivnostima	24	75
CL-466 zadržava kontakt "oko-oko" 3 sekunde	32	100	CL-497 ponavlja aktivnosti koje izazivaju smijeh i pažnju	17	53
CL-467 svraća pažnju na sebe glasanjem	31	97	CL-498 surađuje u nekim aktivnostima odraslih	12	38
CL-468 umiri se u prisustvu odrasle osobe	30	94	CL-499 riječima izražava osjećaje	12	38
CL-469 reagira na ljudski glas prestankom plakanja	29	91	CL-500 govorom traži pomoć	9	28
CL-470 u krugu bliskih osoba glasa se i smješka, prestaje plakati	30	94	CL-501 odpozdravlja na pozdrav	11	36
CL-471 različito reagira na različite izraze lica	29	91	CL-502 preuzima ulogu u igri	5	16
CL-472 gladi, vuče drugu osobu	28	88	CL-503 kaže "hvala"	2	6
CL-473 glasa se da bi privukao pažnju	30	94	CL-504 sudjeluje u grupnoj igri 20 minuta	2	6
CL-474 prepoznaje članove obitelji	29	91	CL-505 pomaže odgajatelju	11	34
CL-475 posize za ponuđenim predmetom	32	100	CL-506 priča svoje doživljaje	3	9
CL-476 pruža ruke prema bliskim osobama	29	91	CL-507 igra se s 4-5 djece bez nadzora	4	13
CL-477 plačem reagira na nepoznato lice	20	63	CL-508 dramatzira dijelove priče	1	3
CL-478 ispituje predmet 1 minutu	31	97	CL-509 pomaže drugom djetetu	8	25
CL-479 plače kad ostaje samo	23	72	CL-510 traži pomoć od nepoznatih	11	34
CL-480 oponaša "ku-ku"	22	69	CL-511 stvara bliska prijateljstva	2	6
CL-481 oponašajući plješće	24	75	CL-512 ne uništava radove druge djece	15	47
CL-482 maše "pa-pa" oponašajući	24	75	CL-513 slijedi verbalizirana pravila igre	13	41
CL-483 pruža igračku ili drugo odraslom	26	81	CL-514 uglavnom prepušta igračku drugom djetetu	13	41
CL-484 grli, tapše, ljubi bliske osobe	23	72	CL-515 traži dozvolu kada se želi udaljiti iz grupe	3	9
			CL-516 i kada je ljut nije agresivan	12	38
			CL-517 drugoj djeci objašnjava pravila igre	0	0

4. METODE OBRADJE PODATAKA

Zbog malog broja ispitanika u odnosu na broj varijabli relacije između dva skupa varijabli izvedene su kvazikanoničkom korelacijskom analizom program QRC (Momirović, Dobrić, Karaman, 1983). Izvršena je parcijalizacija dobi i spola kako bi se eliminirao njihov utjecaj na rezultate. Prije analize sve varijable su normalizirane i standardizirane.

5. RELACIJE IZMEĐU NEPO- ŽELJNIH OBLIKA PONAŠANJA I KOMUNIKACIJSKIH SPOSOB- NOSTI

5.1. Utjecaj dobi i spola na komunikaciju i ponašanja

Utjecaj spola na varijable ponašanja nije značajan (vidi tablicu 3), a varijabla dobi jedino utječe na varijablu "držanje i sakupljanje predmeta".

Tablica 3.

Povezanost ponašanja s dobi i spolom

	DOB	SPOL
P-01	-.0826	.2537
P-02	-.2479	.2686
P-03	-.2528	-.2277
P-04	-.0684	-.0950
P-05	-.3329	.2571
P-06	-.0337	-.0950
P-08	.0968	.1429
P-15	.4355	-.0950
P-16	.1111	-.0950
P-23	-.2480	-.0950

Iz tablice 4 vidi se da varijable spola i dobi koreliraju s nekim varijablama komunikacije, to znači da je bio prihvatljiv postupak eliminiranja utjecaja ili parcijalizacije tih varijabli na prostor komunikacije.

Tablica 4

Povezanost komunikacije s dobi i spolom

	DOB	SPOL
CL-420	.1275	-.4880
CL-421	.1848	-.3485
CL-422	.2373	.0306
CL-423	.2524	-.0945
CL-424	.0764	.0306
CL-425	.1389	-.1429
CL-426	-.0805	-.2238
CL-427	.2266	-.2238
CL-428	.3279	.0095
CL-429	.0986	-.3456
CL-430	.1130	-.1619
CL-431	.0911	-.0586
CL-432	.0399	-.1619
CL-433	.0236	-.2000
CL-434	.0296	-.1702
CL-435	.4342	-.1702
CL-438	.0947	-.0756
CL-440	.3956	-.1366
CL-442	-.0128	-.3055
CL-444	-.0314	-.1309
CL-445	.2043	-.2542
CL-446	-.0069	-.2000
CL-448	.1515	-.1366
CL-449	.0349	.1757
CL-445	.1161	-.1702
CL-458	.4316	.2542
CL-468	.3107	.1757
CL-469	.2910	-.3485
CL-470	.3107	-.1757
CL-471	.1952	-.3485
CL-472	.2507	-.0286
CL-473	.0900	-.1757
CL-474	.2228	-.0891
CL-476	.2954	-.0891
CL-477	-.0359	-.3708
CL-479	-.0284	-.1734
CL-480	.2351	-.1325
CL-481	.2712	-.2182
CL-482	.2246	-.0436
CL-483	.1933	-.1332
CL-484	.2675	-.0053
CL-486	.1848	-.3485
CL-487	.2269	-.3268

	DOB	SPOL
CL-488	.2181	-.1734
CL-489	.3200	-.2182
CL-490	-.0419	-.6778
CL-491	-.0693	-.2956
CL-492	.1530	-.4858
CL-493	.2316	-.6778
CL-494	.1223	-.3708
CL-495	.3047	-.2956
CL-496	.2572	-.2182
CL-497	.0307	-.2604
CL-498	.1671	-.2537
CL-499	-.0952	-.0976
CL-500	-.0567	-.3310
CL-501	.1444	-.2238
CL-502	-.1390	-.0195
CL-503	-.0692	-.1366
CL-504	.0557	-.1366
CL-505	.1381	-.2238
CL-506	-.0465	-.1738
CL-507	.0632	-.2000
CL-509	-.1641	-.1309
CL-510	.2739	-.2238
CL-511	.2889	-.1366
CL-512	-.2386	-.4971
CL-513	.2410	-.4377
CL-514	-.0997	-.4377
CL-515	.0296	-.1702
CL-516	.1379	-.4099

5.2. Struktura povezanosti između komunikacije i nepoželjnih oblika ponašanja

Analizom kvazikanoničkih relacija između komunikacijskih sposobnosti i manifestiranja nepoželjnih ponašanja izdvojena su tri značajna faktora koja objašnjavaju 70% zajedničkog varijabiliteta. Prvi kvazikanonički faktor iscrpljuje 37%, drugi 19%, a treći svega 14% zajedničke varijance.

Uvidom u tablicu 5 vidi se utjecaj varijabli ponašanja na formiranje sva tri faktora. Najveći udio na definiranje prvog faktora ima varijabla "agresivnost i destruktivnost". Podjednako nešto niže i negativne korelacije daju i varijable "masturbacija" i "vrištje". Najveći doprinos formiranju drugog faktora daju varijable "stereotipije" i s negativnom korelacijom "agresivnost i destruktivnost". Treći faktor najbolje je definiran varijablama "vrištanje i "autoagresivnost", a zatim s negativnim vrijednostima varijablama "svlačenje i oblačenje drugih" i "odbijanje suradnje".

Tablica 5.

Korelacije varijabli koje definiraju ponašanje sa kvazikanoničkim faktorima ekstrahiranim iz ponašanja (P12)_{1,2,3} i korelacije varijabli koje opisuju ponašanje sa kvazikanoničkim faktorima ekstrahiranim iz skupa varijabli koje definiraju komunikaciju (G12)_{1,2,3}

	FAC1 (P12) ₁	FAC2 (P12) ₂	FAC3 (P12) ₃	FAC1(G12) ₁	FAC2 (G12) ₂	FAC3 (G12) ₃
P-01	.6794	-.5056	.2220	.3924	-.2234	.0906
P-02	.3069	-.0822	.4680	.1435	.0073	.3936
P-03	-.1569	.1123	-.3767	-.0047	.0807	-.3459
P-04	.1585	-.1740	.0275	.0730	-.1056	.0026
P-05	-.2226	.2162	.6934	-.3169	.0429	.7324
P-06	-.3687	-.0489	-.1783	-.3425	-.1961	-.0736
P-08	-.4035	.7494	-.1245	-.0334	.5811	-.0928
P.15	.1553	-.2330	.1638	.0064	-.1802	.1459
P-16	.1921	.0109	.1266	.1267	.0841	.0736
P-23	-.3444	-.0868	-.4879	-.2515	-.1910	-.3859

Iz tablice 6 vidi se udio varijabli komunikacije u formiranju prvog faktora, pri čemu oko jedne trećine varijabli značajno doprinose njegovom određivanju. Od ukupno 97 varijabli u prostoru komunikacije njih 6 značajno sudjeluje u formiranju ovog faktora s korelacijama većim od .60. One sve opisuju sposobnost jednostavnog motoričkog oponašanja u komunikaciji kao npr. "na odlasku odpozdravlja "pa-pa". Daljnjih 8 varijabli sa nešto nižim vrijednos-

tima odnose se na neverbalne i elementarne verbalne oblike uspostavljanja i održavanja kontakta s drugim osobama.

Svega sedam varijabli ima značajan udio u definiranju drugog faktora. Ove varijable obuhvaćaju verbalnu komunikaciju ("verbalno izvještava o neposrednom iskustvu"; "povremeno koristi složenu rečenicu"; "razumije i koristi pet riječi kojima se označavaju rodbinski odnosi") i dr.

Tablica 6.
Korelacije varijabli nkoje definiraju komunikaciju sa kvazikanoničkim faktorima dobivenim iz komunikacije (P21)_{1,2,3} i korelacije varijabli komunikacije iz skupa varijabli kojima je opisano ponašanje (G21)_{1,2,3}

	FAC1 (P12) ₁	FAC2 (P12) ₂	FAC3 (P12) ₃	FAC1 (G12) ₁	FAC2 (G12) ₂	FAC3 (G12) ₃
CL- 420	.1267	.0111	-.1582	.0913	.0042	-.1310
CL-421	.4469	-.1902	-.3721	.3819	-.2189	-.2706
CL-422	.4947	.0999	.0282	.4925	.0580	.1335
CL-423	.5066	.1580	-.1580	.4591	.1193	-.0515
CL-424	.4774	.0933	.0133	.4725	.0531	.1149
CL-425	.3310	.2816	-.1332	.2785	.2570	-.0677
CL-426	.0980	.3603	.1276	.0957	.3491	.1406
CL-427	.0851	.2700	.0451	.0724	.2618	.0574
CL-428	.2127	.0917	.0425	.2143	.0729	.0866
CL-429	.2355	.2444	.1459	.2468	.2214	.1914
CL-430	.3786	.1715	-.2672	.3062	.1461	-.1888
CL-431	.5028	.2584	-.2091	.4358	.2213	-.1057
CL-432	.3724	.2444	-.0989	.3305	.2156	-.0236
CL-433	.1249	.4172	-.0821	.0722	.4087	-.0646
CL-434	-.0167	.3949	-.1383	-.0797	.3995	-.1510
CL-435	-.1234	.4075	-.1148	-.1824	.4205	-.1510
CL- 438	.4693	.2701	-.2504	.3923	.2367	-.1547
CL-440	-.1150	.2877	-.0122	-.1417	.2976	-.0438
CL-442	.1250	.2765	.1193	.1279	.2633	.1402
CL-444	.1081	.3490	-.0398	.0703	.3409	-.0243
CL-445	.0487	.5402	-.0823	-.0143	.5380	-.0841
CL- 446	-.0538	.4254	.1332	-.0604	.4268	.1117
CL- 448	-.0357	.3228	-.1364	-.0923	.3290	-.1516
CL-449	.0844	.0002	-.1359	.0549	-.0038	-.1175
CL- 455	-.0372	.3913	-.1316	-.0985	.3974	-.1486
CL- 458	-.0453	.4304	-.1194	-.1071	.4369	-.1392
CL-468	.4649	-.1166	-.5580	.3533	-.1426	-.4542
CL-469	.2490	-.1516	-.4400	.1660	-.1623	-.3825
CL-470	.4649	-.1166	-.5580	.3533	-.1426	-.4542
CL-471	.2467	-.1750	-.3446	.1864	-.1877	-.2869
CL-472	.5259	.1844	-.4041	.4226	.1498	-.2491
CL-473	.2926	-.0810	-.1654	.2634	-.1016	-.0999
CL-474	.2692	-.0013	-.4348	.1748	-.0137	-.3763

Nastavak tablice 6.

	FAC1 (P12) ₁	FAC2 (P12) ₂	FAC3 (P12) ₃	FAC1 (G12) ₁	FAC2 (G12) ₂	FAC3 (G12) ₃
CL-476	.3615	-.2559	-.3444	.3080	-.2782	-.2600
CL-477	.3285	.0351	-.3067	.2589	.0147	-.2361
CL-479	.3483	-.2042	-.1812	.3259	-.2291	-.1008
CL-480	.4970	.1312	-.1185	.4603	.0924	-.0135
CL-481	.6954	.0174	-.1509	.6611	-.0372	-.0001
CL-482	.6534	-.0070	-.0559	.6418	-.0603	.0863
CL-483	.5610	-.0684	-.1964	.5241	-.1108	-.0728
CL-484	.5375	.0285	.0196	.5394	-.0169	.1358
CL-486	.4245	-.0338	.1431	.4584	-.0726	.2362
CL-487	.4124	-.0099	.0142	.4163	-.0447	.1041
CL-488	.6444	-.0877	.0698	.6669	-.1431	.2119
CL-489	.5908	.1586	.0072	.5791	.1091	.1319
CL-490	.4509	-.1203	-.1003	.4391	-.1557	.0005
CL-491	.6458	-.1738	-.3075	.5935	-.2207	-.1631
CL-492	.4063	.2532	-.0946	.3646	.2214	-.0121
CL-493	.5320	.1201	.1310	.5505	.0727	.2438
CL-494	.5414	.0165	-.0497	.5292	-.0276	.0676
CL-495	.5310	-.1467	.1633	.5788	-.1948	.2821
CL-496	.7141	.1498	-.2229	.6531	.0953	-.0712
CL-497	.4350	-.0944	-.0156	.4395	-.1303	.0811
CL-498	.3969	.2787	.1184	.3994	.2429	.1983
CL-499	.2769	.2599	.0531	.2668	.2356	.1073
CL-500	.2728	.1437	-.0430	.2515	.1219	.0130
CL-501	.3821	.1342	-.1598	.3361	.1060	-.0799
CL-502	.0817	.2015	-.2053	.0202	.1994	-.1922
CL-503	.1863	.0527	.0447	.1916	.0361	.0839
CL-504	.1018	-.1526	-.0195	.1102	-.1606	.0061

Na osnovi trećeg faktora nalazi se deset varijabli koje su statistički značajne i koje opisuju različite bazične oblike ponašanja u socijalnoj interakciji. Ta ponašanja obuhvaćaju između ostalog prekid aktivnosti na zabranu, umirivanje djeteta u prisustvu odrasle osobe, pružanje ruku prema bliskim osobama, različite reakcije djeteta na različite izraze lica odraslih i sl.

Interkoleracija faktora u drugom skupu varijabli značajna je samo između prvog i drugog faktora (FAC 12 = .4490). Takva povezanost je logična obzirom na strukturu navedenih faktora iz koje je vidljivo da oni opisuju dvije faze (neverbalna i verbalna)

istog procesa tj. usvajanja verbalne komunikacije.

Kvazikanoničke kovarijancije i korelacije (vidi tablicu 7) pokazuju statistički značajnu povezanost između oba skupa varijabli.

Tablica 7.

Kvazikanoničke kovarijancije i korelacije između I i II skupa

	Kovarijancije	Korelacije
FAC 11	2.9974	.6760
FAC 22	2.1441	.6314
FAC 33	1.8378	.7701

6. DISKUSIJA

Povezanost prvog faktora u oba skupa varijabli ukazuje na tendenciju da se što je način komunikacije jednostavnim motoričkim ponašanjem više prisutan, to će pojava masturbacije biti manje izražena, a nasuprot tome agresivnost i destruktivnost se javljaju u većoj mjeri. U istraživanju Teodorović, Kocijan, 1988; utvrđena je statistički značajna povezanost između agresivnog ponašanja i razine spoznajnog razvoja.

Kao što je već istaknuto razvoj komunikacije povezan je između ostalog s razvojem spoznajnih sposobnosti pa su tako djeca koja ispoljavaju agresiju i destruktivnost u većoj mjeri pod utjecajem spoznajne i komunikacijske razine od djece koja manifestiraju masturbaciju. To se ponašanje vjerojatno javlja prvenstveno kao posljedica frustracije koja proizlazi iz nemogućnosti uspostavljanja zadovoljavajuće socijalne komunikacije.

Iz povezanosti drugog faktora u oba skupa varijabli može se razabrati da što je razina verbalnog komuniciranja viša to je manje prisutna tendencija k agresivnom i destruktivnom ponašanju. U skladu s ranije navedenim može se pretpostaviti da je komunikacija na verbalnoj razini prezahtjevnija za djecu koja ispoljavaju stereotipno ponašanje i u toj situaciji ona su frustrirana i

pribejavaju nepoželjnom obliku ponašanja. Treba međutim naglasiti da se masturbacija i stereotipije po svojoj strukturi i učinku znatno razlikuju od agresije i destrukcije pa su tako u uzroci ovih pojava različiti. Stoga se može zaključiti da u pojavi masturbacije i stereotipija osim razine spoznajnih i komunikacijskih sposobnosti u znatno jačoj mjeri sudjeluju i neki drugi faktori nego što je to slučaj kod pojave agresije i destrukcije.

Povezanost trećeg faktora u prvom i drugom skupu varijabli također je razumljiva obzirom da su oba određena stanovitim oblicima ponašanja u socijalnim situacijama. Što su bazični oblici ponašanja u socijalnoj interakciji slabije razvijeni to će vjerojatno doći do češćeg odbijanja suradnje, manjeg pružanja pomoći drugoj djeci u svakodnevnim aktivnostima te većeg ispoljavanja autoagresivnosti i češćeg vrištanja.

Tako interpretirani podaci potvrđuju pretpostavku o povezanosti između komunikacijskih sposobnosti i pojave nepoželjnih oblika ponašanja. To znači da u strukturiranju programa rada za ovu djecu treba posebnu pažnju posvetiti izradi diferenciranih programa komunikacije prilagođenim individualnom razvojnom stupnju djeteta.

LITERATURA

1. ATZESBERGER, M.: Sprachaufbauhilfe bei Geistigbehinderten, Berlin, 1978.
2. BACH, H.: Pädagogik der Geistigbehinderten, C. Marhold, Berlin, 1979.
3. HEWARD, W.L.; M.D. ORLANSKY: Exeptional Children, Ch. Merrill, Ohio, 1984.
4. RAINER, W.: Nonverbale Kommunikation - Ihre Bedeutung für die Erziehung geistig behinderter Menschen, Geistige Behinderung, 1985, 24, 4, 253-263.
5. SPECK, O.: Menschen mit geistiger Behinderung und ihre Erziehung, Reinhardt, München, 1990.
6. TEODOROVIĆ, B.; S.KOCIJAN Relacije kognitivnih sposobnosti osoba s težom mentalnom retardacijom i nepoželjnih oblika ponašanja, Defektologija, 1988, 24, 2, 47-62.

THE RELATIONS BETWEEN THE COMMUNICATION ABILITIES AND UNDESIRED WAYS OF BEHAVIOR IN SEVERELY MENTALLY RETARDED CHILDREN¹

Summary:

The investigation of the connection between the communication abilities and undesired ways of behavior was carried out on the sample of 32 severely mentally retarded children showing undesired behaviors.

The List for the behavioral estimation-communication estimation and the Questionnaire about undesired behaviors, were applied. Three important factors were extracted through quasicanonic correlation analyses. The connection between the different levels of communication abilities and certain ways of undesired behaviors was found. On the level of the simple motoric imitation in communication, the connection with aggressiveness destructivity, masturbation and screaming was found. Verbal communication is related with stereotypes and aggressivity- destructivity, while the behavior in the social interaction as the way of communication is connected with screaming, aggressiveness, undressing, and dressing others and gaining cooperation. These findings should influence structuring of individualized programs for developing, communicational abilities in children on the level of profound, severe and moderate mental retardation.

Mentioned problems at the area of the speech development and generally speaking the limited communication ability in moderate and severe mentally retarded children probably cause, or at least stimulate undesired ways of behavior. The definition of undesired ways of behavior is a serious

¹This paper is part of the project task "Selective programs in function of the transformation of undesired ways of behavior in moderately, severely and profoundly mentally retarded children", that has been carried out at the Institute for defectology, Faculty of Defectology, University of Zagreb, This project has been financed by the Science Comitee of the Republic of Croatia. The leader of the project is Prof. Borka Teodorović Ph.D.

heoretical and practical problem.

The estimation of the frequency, duration, topography and the strenght of certain ways of behavior that show severely mentally retarded children in comparison with behavior in children with no developmental difficulties are obvious and can be objectively measured criteria for estimating undesired behaviors (Heward, Orlansky, 1984).¹

In this investigation as well, undesired behaviors were represented by behaviors that were identified by defectologists as disturbing for the work in the group and as slowing, or inhibiting for the acquisition of new ways of behavior for children who are showing them.